

PETERDI VERA

Reflexiók egy történeti kiállítás kapcsán

Városi polgárok a századelőn. Történeti kiállítás a szolnoki Damjanich János Múzeumban. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok kiállításvezetői. Szolnok, 1999. (Bagi Gábor – Gulyás Katalin – Szabó István)

A szolnoki Damjanich János Múzeum sikeresen végrehajtott teljes épületrekonstrukciójának befejezése okot és alkalmat adott egy új állandó kiállítás felállítására. 1999 decemberében ehhez, a múzeum kiállításvezetőinek sorában, történeti szakirányultságú kötet jelent meg három önálló tanulmánnyal, *Városi polgárok a századelőn* címmel. A kiállítás anyaga és rendező elve, illetve a hozzá kapcsolódó tanulmánykötet a dualizmus és a Horthy-korszak által behatárolható időszak városi, polgárosodó, szerkezetileg átalakuló társadalmának lokális rétegsajátosságait hivatott bemutatni. Az ismertetés egyszerre tesz kísérletet a kiállítás és a kísérő tanulmányok elemzésére.

A szolnoki Damjanich János Múzeum sokirányú profilját 1996 és 1997 folyamán különböző kiállítások mutatták be. 1996-ban a Régészet I. és II. (a kezdetektől a középkor végéig), valamint a Néprajz I. (kismesterségek) nyílt meg, ezt követte a képzőművészeti anyag bemutatása. 1997-ben a Néprajz II. (élet a házban) s még ebben az évben a sorozat zárásaként a Történeti Osztály városi polgári életmód kiállítása épült meg. A muzeológiai és szakmai rangsor értékfelfogását tükrözi, hogy a gondosan rendbe hozott, többszintes, nagyméretű épületben csak egyetlen szűk terem jutott az új társadalmi réteggé formálódó, városiasodó középosztály – a parasztitól eltérő kultúra – bemutatására. Ez hivatott képviselni a 19–20. századi történeti-helytörténeti korszakot.

A történeti kiállítás és módszertana a szolnoki példán

A Damjanich János Múzeum állandó kiállítása és kiadványa egy társadalmilag meghatározott korszakot és réteget, a szolnoki középpolgárságot mutatja be. Ez a vegyes összetételű, nemzetiségét tekintve részben német eredetű, jelentős számú iparost magában foglaló, a város megyeszékhely státust követő időszakától (1876) pedig sok új, a közigazgatásban, oktatásban elhelyezkedő betelepülőt vonzó, viszonylag szűk réteg valójában egy dinamikus, számos új elemmel bővülő, folyamatosan alakuló képződménye a mezővárosi alapokon szerveződő településnek. Bár a város helyi hagyományaiban mélyebben gyökeret vert, más csoportjaihoz alig kapcsolódik, életmódjával mégis a követhető példát jelenti, s mint vezető réteg válik kortípussá. Jellemzői elsősorban a magán-

szféra szintjén követhetők nyomon, ahol a jelen levő sokszínű kulturális elemből építkezve alakítja ki saját rétegjellemzőit, az értékek mentén mértéket szabó szoros korlátait.

A társadalmi érintkezésben a patriarchális vonások, a tekintélyelvűség, mentalitásában a biztonság érzetét keltő anyagi-tárgyi javak felhalmozásának vonásai a meghatározóak, amelyek csak ritkán találkoznak a teljesítményelvűségen alapuló érvényesülés modern gondolkodásmódjával. Az otthonok kialakításánál is ezek a rétegmagatartásra jellemző vonások tükröződnek: a terek tárgyakkal történő túlszűfölvése, a súlyos bútorok mozdíthatatlanságot sugalló nehézkessége, funkcióik szigorú korlátozottsága, s mindez áthatva az elemek egymáshoz viszonyított rendjében az etikett hierarchikus viszonyban álló jegyeivel (Baudrillard, J.: *A tárgyak rendszere* nyomán idézi Ernyey 1997).

A cím elnagyolt megfogalmazása, a helyszínre utaló 'város' és a társadalmi réteget jelentő 'polgárok' nem állnak összhangban a kiállításvezető tartalmával, amely konkrét települést, a megyeszékhely szerepű Szolnokot kívánja jellemezni középpolgárságával mint a helyi társadalomban vezető szerepet játszó rétegével.

Pontosan tájékoztat viszont a kiállítás jellegéről a kiállításvezető kötet külső megjelenése, képi és színvilága. Hatásosan közvetíti a polgárságról kialakított közhelyet „a boldog békeidők”, a polgári milió légkörének, a középosztály „gemütlich”-érzésének, az intimitásnak az auráját az ebédőenteriór részletének színes fotójával, meleg barna árnyalatú színeivel. A kiadványban közölt szép tárgyfotók tovább erősítik ezt a hangulatot.

A kiállítóterembe lépve ugyanez az első benyomásunk. Kicsi, otthonos, nosztalgiaét keltő tér fogadja a látogatót, mintha hívatlan, mégis várt látogatóként valóban egy lakás magánszférájába nyernénk bebocsátást. Itt minden tárgy – tárgycsoportok esetében azok összhangja – hordoz magában valami sajátos, pusztán jelenlétében túlmutató érzelmi tartalmat, olyan emlékéretet, amely valójában nem más, mint a művelődéstörténeti kutatás által kialakított polgári otthon szimbólum.

Számtalan, a tudományosságban elfogadott máig érvényes módszertani-kutatástörténeti problémával kell megküzdeniük azoknak a muzeológusoknak, akik a 20. század társadalomtörténetét jelenítik meg a kiállításokon. Azon a tényszerű előnyön túl, amit az úgynevezett történelmi rálátás pozitívuma adhat a korábbi korok megjelenítői számára, amely a letisztult, elfogadott normák rendszerévé teszi ezeket az időszakokat, egy más aspektusú problematikája is van a bemutatathatóságnak, s ez a *szubjektum*. A kortárs szemtanúk, akik mindig „másképp” emlékeznek az átélt múltra. Ők azok, akik a rendezői munkát tévedhetetlenné szigorító kontrollt is jelentik. Számukra a legteljesebb tárgyblokkokban is feltűnik annak a szubjektív emlékhordozó darabnak a hiánya, amely ugyan nem a legmeghatározóbb korjelző, de az egyéni látogató azzal érzi visszahozhatónak az általa megélt múltat. Ugyanakkor a fiatal generáció számára már ez a korszak is átláthatatlan s ezért értelmezésre szoruló. Így mindaz, ami megjelenik tárgyokban, maga az adottság, a bemutatott kor. Vagyis ennek az egész időszaknak minden látogató számára van valami sajátos szubjektivitása.

További jellemző nehézsége a 20. század bemutatathatóságának, hogy a jelenkori történeti kiállítás mint műfaj is keresi még a legmegfelelőbb formáját. Szabó István, a kiállítás egyik rendezője a kiállításvezetőben saját módszertani elveikre is kitér: „...a magyar múzeumok csak arra vállalkozhatnak, hogy egy-egy korszakról, egy-egy társadalmi csoportról sokszor esetleges módon összegyűjtött tárgyi anyagaik alapján megközelítően hiteles képet nyújtsanak. Egy múzeumi, de bármilyen más kiállításnak egyébként sem

lehet célja más, mint hogy egy megtervezett tematikus rend szerint egyetlen szervező gondolatot valósítson meg. [...] Ezért élnek a világ múzeumai valamennyi szakterületükön azzal a megoldással, hogy a kikutatott, átlagosnak és jellemzőnek ítélt képet darabonként összeválogatott tárgyakkal alakítják ki, s az ismert, bemutatni kívánt képek csupán illusztrációjaként használják, csoportosítják és állítják ki a tárgyakat” (25. p.). Nézetünk szerint ezzel a szolnoki kiállításon valóban megvalósított elvvel csak akkor érthetünk egyet, ha szükség szülte kényszerből fakad. Bizonyos rendezési alapelvek az új tudományos eredmények következtében átértékelhetők, s erre már több megvalósult kiállítás lehet a példa.³ Az általunk vallott felfogás szerint a történeti kiállításokon sokkal nagyobb hangsúlyuk lett maguknak a tárgyakkal, mivel meghatározott szerepet, jelentést éppen az életmódkutatás jóvoltából feltárt ismeretek révén, a hozzájuk kapcsolódó tárgytörténeti vizsgálatok eredményeinek tükrében nyertek. A tárgy éppoly egzakt és konkrét a muzeológus számára, mint egy adat az elméleti történészek. Mindazonáltal a hétköznapok történelmének megjelenítése a szolnoki kiállításon sem a szokványos történeti időrendiség szempontjai szerint rendeződik, hanem tulajdonképpen egyetlen időszíki egyetlen témájában valósul meg.

Véleményem szerint egy társadalmi réteg lakáskultúrájának, életmódja és különböző vetületeinek bemutatása komplex tárgyuniverzumokkal (vö. Hofer 1981:35–47; 1983:39–64) lehetséges, ugyanakkor ez alkalmas a mögöttes tartalmak láttatására is (Dias 1994:170). Ebben a szerepben minden kiállításnak hihetetlenül nagy a felelőssége. Ha a kutatás során feltárt eredmények adta összefüggések nem tükröződnek egy kiállítás tárgyainak kiválasztásában, akkor bármennyire korhű tárgyakkal operál is, nem lehet más, csak a tárgyak mesterséges összeszerkesztése, az illusztráció szintje, sematizálás, egy valójában fiktív rendszer bemutatása.

A középosztály társadalmilag rendkívül differenciálttá vált. Ábrázolása éppen ezért csak árnyaltan, *rétegspecifikum-szinteken* történhet, elsősorban a kultúra és az életforma kérdésében viselkedésszociológiai értelemben. Különösen érvényesen ez az átmeneti és kisvárosi kategóriákra, valamint egy lakás berendezésére, ahol a tárgyak egymáshoz való viszonya és az öltözködés meghatározó, mert ezek mindig különösen egyediek, eredetüket tekintve többaspektusúak. A tipizálható alapdarabok, azaz a helyiségenkénti típusbútor-garnitúrák, az előírásos kelengyék, a háztartási és egyéb előképek/tanácsadók sugallta, az ideális polgári mentalitást kinyilvánító berendezési tárgyak maguk is, rétegszintenként, a státus-presztízs szerepvállalás kategóriáitól függően nagyon eltérőek, variációs lehetőségeik szinte kimeríthetetlenek. Tovább egyéníti még ezeket az összeállításokat a teljesen szubjektív eredetű kiegészítő tárgyak (ajándék, örökség stb.) és az egyedi összeállítású egyéb darabok pontos behatárolása, rétegábrázoló szerepének meghatározása. Ez utóbbiakhoz tartoznak a sorozattermékként megvásárolható dísz tárgyak, a művelődést szolgáló eszközök, bizonyos lakástextilek s a funkcionális blokkok (étkészletek, tárolóedények, főzőeszközök, háztartási gépek stb.). Az egyedi eseteket részlet-elemekkel megjelenítő, teljessé tett enteriőrökből vezethetők le azután a rétegre jellemző általános sajátosságok.

Nélia Dias idézi Jonard von Siebold rendszerezését, melynek alapján a módszertani megközelítésnek két fő elve létezik. Az egyik a vizsgálat iránya szempontjából, a másik a tárgycsoportosítás alapján. Az első szempont szerint a megközelítés módja vagy a szempont és téma meghatározása az, amit a szükséges tárgyak hozzárendelése követ.

A másik rendező elv ennek a fordítottja (Dias 1994:167–170). Ezt a nagyon egyszerű, de logikus módszert követve meg kell állapítanunk, hogy a szolnoki kiállítás inkább ezek ötvözete. Ugyanis számukra adott volt a múzeum állandó kiállításainak tematikai alapelve, a település és lakáskultúra, valamint ezen belül a szolnoki polgárság bemutatása. Ehhez kellett volna megfelelő alapkutatással, gyűjtéssel vagy egyéb módon a tárgyi anyagot biztosítani. Nem ez történt, hiszen két, eddig még be nem mutatott hagyaték állt a rendelkezésükre, s kézenfekvő volt ezeknek inkább csak illusztrációs jelleggel történő felhasználása a vezetőben kibontott mondanivaló bemutatására. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azonban azt a tényt sem, hogy a múzeumok rendszerint gazdasági kényszerpályán mozognak a tárgyállomány gyarapításakor. Tudjuk, hogy a helyzetet tovább nehezítette a rendelkezésükre álló idő szűkössége is.

A kiállítás enteriőrjei

A terembe belépőnek elsőre fel sem tűnik, hogy az egységes belső *kettős térbeli szerkezetet* rejt, magánlakás és közterület színtereit. Egy, az ajtóval szemben felállított utca-részletblokk (Szolnok egykori belvárosa) mögött mindjárt a terem jobb oldalán végig egy polgári lakás lineáris elrendezésű, „fűrészfogas” installációs szerkezetű enteriőr-sora jelenik meg egyfajta otthonlégkör-megfogalmazásban. Ez a látvány egyben a kiállítás fő erőssége.

Térközi/térkitöltő installációs megoldásként egyik oldalukon és felül keretfalakat alkalmaztak, a falakat naturálisan festve-tapétázva, a hálószobát és a konyhát megjelenítő részen egy-egy ablakimitációval és ablaktokkal. Az aljzat mindenütt homokszínű (az utcaenteriőrnél kék) szőnyegpadló, csak a konyhában van életszerű megjelenítéssel megfelelő kőlap burkolat. A világítást irányfények biztosítják, a szalonban egy asztali lámpa, a hálóban két falilámpa azonban eredeti állapotában is működik.

A látogató szemszögéből némiképp kieső bal oldalfalon vitrinsort helyeztek el a Kontsek-hagyaték legértékesebb, eredetileg is vitrinben tárolt reprezentatív tárgyaival.² Ez az idők során tudatosan gyűjteménnyé fejlesztett, jól bemutatható üveg és porcelán magángyűjtemény, mintegy múzeum a múzeumban, mindenképpen indokoltan került a kiállításba. Jellege eredményezi, hogy külön egységként működtethető. Mint rétegjellemző – bár nem lokális (Pozsony, Bécs, Nagyrév) – csoport alkalmas arra is, hogy további darabjai, a lakástextilek és a dísz tárgyak – a régi családi hagyatékból átmentett darabok – az enteriőrökben kiegészítőként szerepeljenek.

Az ajtó mellett balra különálló vitrinben I. világháborús apró tárgyakat helyeztek el³ feltehetően a történeti kor pontosabb megjelenítése céljából.

Magyarázó szöveg nincs a kiállításban. Ezt a rendezői koncepciót – mivel a kiállítás műfajánál fogva mindig statikus – épp egy történeti kiállítás esetében nem tartjuk túl szerencsés megoldásnak. Összekötő szövegekkel, magyarázatokkal a bemutatott korszaknak, témának, a rendező elvnek nem mindig megfelelő tárgyaknak történeti folyamatba helyezését és értelmezését segíthették volna elő. Hiszen a kiállításvezetőt nem mindenki veszi meg.

Az utca

A mai szolnoki utcáról belépő látogatót egy városképrészlet hivatott a jelen idősíkjából a múltba visszavezetni. A kiállítást rendezők érdeme, hogy ez jól sikerült. A nyílt tér mint enteriőrforma közismert, sajátos eleme a történeti kiállításoknak. Ezek az élővé tett utcarészletek, gyakorta hirdetőoszlopokkal, már szerves részei voltak a korábbi kiállításoknak is. A legalkalmasabb felületeket biztosították a papírdokumentáció elhelyezésére. Szolnok városcentruma háttéréül itt is egykori képeslapok kinagyított, színezett részletei szolgálnak.

A térszerűség érzetét keltő falforduló öblében egy pár áll (férfi és nő alakja) 1900 körüli öltözetben. A férfin frakk, a női figurán estélyi ruha, utcai kalappal. Sokat segített volna az értelmezésben, ha a látogató tudja, hogy a rendezők szándéka szerint itt egy színházból hazatérő hivatalnok-értelmiségi házaspár jelenítődik meg. A látogató felé eső sarokban egy berendezett trafikbódét helyeztek el a két háború közötti időszak áru kínálatával. Itt érjük tetten az első időcsúsztatást a kiállításon, ugyanis a trafik polcain látható, egyébként nagyon szemléletes áru szinte kivétel nélkül az 1920-as és az 1930-as évekből származik. Ez azért nem szerencsés, mert az öltözetben is, a dohányárak kínálatában is nagyon jelentős változások történtek a századforduló és a két világháború időszaka között. Így nem szerencsés egy térben mintegy azonos korszakként történő bemutatásuk. Azonban éppen a vizsgált korszakon belül hangsúlyozandó a középosztály életformájának, életmódjának változó jellege, mobilitása a társadalmi hierarchia felső és alsó szintjei felé, ami tárgyokban is jól megnyilvánul. Ennek érzékeltetését szolgálhatták volna a szöveges magyarázatok. Ahogy korábban írtuk: aki nem ismeri jól a korszakot, mindent elhisz, s ezáltal hamis képet őriz meg; aki jól ismeri, csalódik.

Az egész kiállításra jellemző a hangulati elemek mögé rejtett részletcsúsztatás. Ez legtöbbször indokolatlan, általában még kiküszöbölhető is lett volna.⁴

A lakás

A kiállítás enteriőrei a történeti (és néprajzi) kiállítások kívánalmainak megfelelően teljesen „felöltöztetett” egységekként jelennek meg, azaz a bútorokon túl a lakástextileket, a használati és egyéb felszerelési tárgyakat is mind tartalmazzák. Még a szekrényekbe és dobozokba is bepillantást nyerhetünk, minden a helyén van. Többször is igyekeztek valamilyen formában *in situ*-állapotot teremteni. A hálószobában elől hagyott ruhák, varrodoboz, papucs, tisztálkodószerek, egy pohár víz, gyógyszerek, épp olvasott könyvek jelzik ezt, az ebédlőben a minden részletre kiterjedő terített asztal látványa, a megakart tálaló, a szalonban a félbehagyott kézimunka, a felállított kotta, az íróasztalon a papírmunka kellékei, s a konyhában a sütés-főzés előkészületeit mutató edények és eszközök. Ezáltal az egész enteriőr sor jól közvetíti a funkcionáló lakás légkörét, képét. Amikor azonban az egységek egymáshoz viszonyított rendszerét, idősíkjaikat, rétegjellemzőit, tárgyllományát alaposabb vizsgálat alá vetjük, több olyan módszertani és gyakorlati hibára bukkanunk, amelyek nem védhetők ki egyszerűen tárgyihiányra vagy anyagiakra való hivatkozással. Ezeket vesszük sorra a továbbiakban.

A kiállítás tárgya ebben az esetben a társadalmi rétegsajátosságot hordozó lakás. Az

a közeg/helyszín, amely egy család társadalmi jellemzőit egységében, összképében képviseli. „A bútorok... egymást feltételezik egy olyan egységben, melyet nem annyira a tér, mint inkább az *erkölcsi rend* hoz létre. Egy tengely köré rendeződnek, amely a magatartások szabályszerű kronológiáját biztosítja: a *család állandó jelképes jelenlétét saját maga előtt.*” (Ernyey 1997). Éppen ezért a szolnoki bemutatás súlyos tévedése, főleg történeti kiállítás-mivoltában, hogy a különböző helyiségeket (itt enterióregységeket), vagyis a lakást nem egyetlen társadalmi rétegcsoportra jellemzően mutatja be. Az ebédlő a kereskedő- és hivatalnokréteg megjelenítésére tekinthető tipikusnak, a szalon az értelmiségi-művész kategóriára. A háló és a konyha közös jellemzői a kissé provinciális légkör, a hálósoba ugyanakkor bizonyos dzsentroid jelleggel is bír. A szakember és a szakértő látogató számára ez a csúsztatás elég hamar nyilvánvalóvá válik, és alaphibának tarthatjuk.

A lakássorozat a *konyhával* kezdődik. Ez a legvitathatóbb helyisége a kiállításnak, elsősorban a technikai-elrendezési vetület problémájaként jelentkező területhiány miatt. Annyira keskeny, hogy képtelenség a polgári konyha színvonalát, jellegét érzékelteni vele. Ilyen esetben szerencsésebb lenne egy tipikus részletet bemutatni, vagy más megoldást választani. Az arányok és a struktúra nem torzulhat ennyire. Berendezése inkább kamrát formáz, hiszen stelázsit, azaz polcos állványt csak ott használtak ezen a társadalmi szinten, de konyhaszekrény gyanánt semmiképpen sem alkalmazható. Nem lehetek a konyhában tárolókosarak és zsírosbödön sem. Nyilván mind a két helyiség tárgyait szerették volna bemutatni a rendezők, de ez az összevont elrendezés így meghamisítja a korabeli rendszert. Tűzhely nélkül sem lehet ma már konyhát bemutatni, hiszen nem vitathatjuk abszolút hely-, kor- és rétegmeghatározó szerepét. Bátyk Zsigmond néprajzkutató a házfelődés történeti kutatását egyenesen a tüzelőberendezések alakulására építette, mely rendszerezési elv a mai napig sem veszített érvényéből (vö. Hofer 1981:35–47). Elképzelhetetlen továbbá, hogy egy valójában installációként megépített „konyhaasztal” a kiállításon látott módon legyen megjelenítve, vagyis lepedőkkel jól-rosszul körbeburkolt deszkalap formájában. Egy megfelelő konyhaasztalt mindenképpen be kellett volna szerezni. Apróbb észrevétel, hogy papír stelázsicsíkot tudomásunk szerint nem tettek fűszertartó polcra, hacsak ez nem helyi sajátosság. A polgári konyhákban a 20. század első felében textil alapanyagú díszcsíkokat használtak, olyat, amilyenek a stelázsín is vannak. Sőt, ez a kézi hímzésű fali díszek, terítők domináns korszaka ennél a rétegnél. A többi konyhai textília, a függöny kivételével, jól képviseli a parasztpolgári és a városi középrétegbeli sajátosságok közötti kisvárosi átmeneti jelleget a háziszóttos dísztrükközökkel, konyharuhákkal, a klasszikus falvédőkultusz fenntartásával és a csak vidékre jellemző hímzett feliratos díszkefektartóval. A kövezet nem szerencsés, bár örvendetes, hogy itt nem szőnyegpadlót raktak le. Túlságosan látszik, hogy jelenleg is forgalomban lévő lapokat használtak fel, ezt anyaga is, léptéke is bizonyítja. Inkább terrazzo vagy betonaljzat, esetleg kisebb cementkocka volt az akkori városi konyhákban, ez így lokális vonásnak sem fogadható el. A korszakra jellemző higiéniai újítás volt a derékmagasságig felnyúló lemosható olajfestés, amelynek megjelenítése rétegjelző finomítást jelentett volna az enteriőr készítésénél. A konyhafelszerelési tárgyak alapvetően jók és megfelelő számúak. Itt kell megjegyeznünk, hogy a polgári lakáskultúra általános jellemzője a magas tárgydarabszám, mely jellegénél fogva nívós összetételű, és egyre „internacionálisabb”. Ez különbözteti meg az alsóbb rétegek szintén nagyszá-

mú, de nivótlanabb darabjától, mániákusan gyűjtögetett, gyakran vásári „műtűrkéitől”. Ami a konyha tárgyállományát illeti, Tóth Zoltán végzett összevetést a megjelent szakirodalom alapján a különböző társadalmi rétegek felszereléseinek darabszámára vonatkozóan. Az egy parasztháztartás, egy kádármester háztartása és egy kis- és középpolgári szint közötti átmenetet mutató háztartás konyhaeltára tárgyféleségeinek és darabszámának összehasonlításából egyértelműen a legutóbbi bizonyult legdifferenciáltabbnak, legmagasabb számarányúnak (Tóth 1989: 149).

A kiállításvezetőben a kiállítási tárgyak katalógusszerű bemutatásánál megjelenik néhány jellemzőnek tartott konyhaeszköz is. Ezek megfelelően bizonyítják, hogy a helynek tartható középosztálybeli háztartásokban nagyobb számban fordultak elő népi, népies, vidékies tárgyak, és némiképp utal az összetétel a polgári konyha tárgyállományának kifinomultságára is. Hiányolható viszont a technikai eszközök megjelenítése, ugyanis a mechanikus és háztartási gépek a progresszív polgári háztartásvezetésnek már korán jelen lévő jellemzői voltak.

A következő helyiség a *szalon*, mely a kívántnál kissé „eklektikusabbnak” tekinthető. Ennek a család társadalmi státusát kifejező reprezentációs helyiségnek polgári szinten *tipikusan* a legegánsabbnak, legegységesebbnek kellett volna lennie. A középpolgári (és még magasabb) kategória tárgykultúrájában a legfőbb státusértékmérő a felszerelés alapanyaga, úgy mint nemes fa, selyemszövetek stb., és a kivitelezés minősége mellett a bútorok egységes képet mutató garnitúrák formájában való megjelenése volt. Bár a már többször említett átmeneti jelleg ennél a század eleji kisvárosi rétegnél különösen meghatározó, a kiállítási egységben csak egy esetben nem mondhatjuk önkényesnek, társadalomtörténetileg igazolatlanak a bemutatott szobareszletet, ha értelmiségi miliőt kívánunk érzékeltetni vele. Az egyébként általánosan domináns tárgycsoport, a teljes garnitúra csak erre a csoportra nem volt egyöntetűen jellemző, itt egyedibb, eredetibb, esetlegesebb lakásbelsőkkal találkozhatunk, ahol az íróasztal és a könyvek funkcionálnak. Az akkori íratlan, stílusfüggő szobaberendezési szabályok szerint a hagyományos polgári lakásokban a neobarokk-neorokokó stílusú kanapé uralta az egész szobát, a hozzá tartozó karos- és támlás székekkel, asztallal, s főként az egy vagy két vitrinnel, a porcelán és ezüst dísz tárgyakat bemutató bútorokkal, mely az egész helyiség jellegét, a család értékrendjét meghatározta (Bácskai 1999:37). A kiállítás szalonjában, a sarokban elhelyezett egyetlen fotel a rárakott hímezőrárával a női szoba jellegét hangsúlyozza. Ezt erősíti meg a szemközti sarokba állított cimbalom is; mert erről a neves mester által készített zeneszerszámról a katalógus nyújtotta információ alapján tudjuk, hogy egy környékbeli tanítónő kedvenc hangszere volt. Az enteriőrben harmadik bútoralként elhelyezett kecses kis íróasztalról viszont sehol sem derül ki, hogy Zádor István festőművész tulajdonaként funkcionált, a kiállítás foteljével együtt. A műtárgyak nevesítése ilyen jelentős személyek esetében fontos lenne, a tárgy jelentését, szimbólumrendszerét, jelen esetben az értelmiségi szalonjellegét segítene behatárolni. Az ily módon „darabonként összeválogatott” szalon azonban ebben a formájában nem azt a rétegtipikus, „átlagosnak és jellemzőnek ítélt képet” (25. p.) nyújtja, melyet a kiállításrendezői elvként határoztak meg. Ennek a kívánalomnak itt több szempontból sem tudtak eleget tenni. Egyrészt a helyiség funkciókeveredése miatt, mivel a „tipikusnak tekinthető” reprezentációs jelleg helyett átmeneti szerepű, rétegszintkeveredésre utaló formációt alakítottak ki ezzel a vegyes dolgozó-szalon-női szoba arculattal. Másrészt egy átlagostól

eltérő berendezés csak kutatással alátámasztva, eredeti darabjaival reprezentálhat rétegsajátosságokat a korszerű, komplex jelentésértelmezés alapján.

Nagyon jó példa viszont ez az enteriőr arra, hogy speciális kiegészítőkkal az ízlés és divat megnyilvánulási formái, a szabadidő-eltöltés jellegzetes módjai mennyire nyilvánvalókká tehetők. Az íróasztal apró tárgyaira, a fotelre helyezett rámás hímzésre, a fotel hátlapjára tapasztott csipkére, a remek szőnyegre, a jó képekre gondolunk. Még egy, művelődéstörténeti szempontból talán nem mellékes apróság, hogy magánlakásban a legritkább esetben használtak újságtartó keretet, ez elhagyható lenne. Egyébként mindenütt sokkal hatásosabb és hitelesebb lett volna az installációs szőnyegpadló helyett parkettát lerakni. Állandó kiállítás esetében ez nem túlzó kíváncsi.

A harmadik enteriőr az *ebédlő*, a középosztály lakásainak legáltalánosabb helyisége. Kiállítási összképe igen tetszetős. Jó megoldás, és teljesen megfelelő a Kontsek-hagyaték étkezésével megterített asztal, a sok kiegészítő tárgy, meghatározóak a képek a falon. Viszont a kiállítás rendezői, nyilván itt is tárgyhiány okozta kényszerűségből, megkeverték az ebédlőgarnitúra polgári körökben megbonthatatlanak tartott együttesét. Erre a tárgytörténeti folyamatra, a garnitúrának mint műfajnak megjelenésére ki is térhetek volna a szövegben. Az asztal a székekkel ugyanis múlt század végi ónémet neoreneszánsz, teljesen megfelelő, míg a nagytálaló kissé provinciális neorokokó-neobarokk keverék, egy másik garnitúra része; szerkezetében és stílusában egy másik kor szak képviselője.

Az asztalhoz tartozó együttes még egy nagy és egy kistálalóból áll. Nagytálalója kétrészes, oszlopokon álló zárt felépítményes, márvány tálalólapos, kartusokkal, rozetákkal, akantuszlevelekkel erősen faragott mintájú bútordarab lenne, a kistálaló ugyanilyen, csak felépítmény nélkül. A kistálalót itt egy asztal funkcióban használt bútor helyettesíti, nem megfelelő kispolgári/paraszti terítővel letakarva. A stíluskeverés egy változatára egy konkrét gyűjtésből származó példát idézhetünk faluról, a Bács-Kiskun megyei Tataházaról helyszíni fotó formájában (P. Szojka 1994:162). Ilyen és hasonló analógiák alapján ez a megoldás a polgári határát súroló, azonban attól mégis eltérő, paraszt-polgári formának tekinthető. A szolnoki kiállítás rendezői szándékuk szerint egy magasabb társadalmi szinten szerveződő enteriőr-kultúrát kívántak bemutatni. Ez a tény is az egyedi gyűjtés fontosságára hívja fel a figyelmünket.

Hiányolható még az ebédlőenteriórból egy nagy ebédlőszőnyeg, a korabeli polgári ebédlők elképzelhetetlenek voltak nélküle. Sajnos ez a szoba is aránytalanul kicsi, ezáltal itt is torzul az elrendezés szerkezete.

Az enteriőrsort záró *hálószoba* a legsikerültebb helyisége a kiállításnak. Arányos, felszereltségében és elrendezésében hiteles, egységes. A datált, dokumentált hálóbútor-garnitúra, a megfelelő használati eszközök helyiség- és rétegspecifikusak, jók a képek, az apró tárgyak – különösen a higiéniai készletek –, a viseletdarabok. Hibák azonban itt is akadnak. Igen rosszul választották meg a terítőket színvonalban és korban egyaránt. Ebédlőszékek sem illenek ide, inkább tonettszékeket kellett volna betenni. A bemutatott órának a szalonban lenne a helye. Az éjjeliedény ezen a társadalmi szinten az éjjeli szekrényben „tartózkodik” nappal (a napszakra a bevetett ágy utal). A helyiség provinciális szolnoki jellegét jól erősítené egy-két, akkoriban nagyon divatos „magyaros” textil.

Általánosságban elmondhatjuk: kiemelhető lett volna egy-egy szövegtöréddel a

lakáshasználat egy-két jellemző sajátossága, például hogy a háló hétköznapi, az ebédlő ünnepi állapotot mutat. Ha sikerült volna egy-két korabeli gyermekjátékot betenni az ebédlőbe, jelezheték volna – szintén szövegmagyarázattal – a helyiség társadalmi réteg-sajátosságát, nevezetesen a gyerekasztaljellegét. Lokális specifikumként megjelenhetett volna az „egykori paraszti őseiktől öröklött” (26. p.) s jellemzően megtartott tárgyak, bútorok közül valami. Fontos rétegjellemző lehetett volna továbbá a cselédszobának, vagy a cselédek egyéb elhelyezésmódjának enteriőr vagy cselédbútor formájában való ábrázolása, és hiányoljuk a fürdőszobakérdés tisztázását is.

Összegzésként elmondható, hogy a kiállításrendezők az enteriőrsornál koncepciózusan a hangulati elemre, a látványosságra helyezték a főhangsúlyt, hogy áthidalhassák a rendelkezésre álló tárgyak okozta nehézségeket. „A tárgyak... látvány és hangulat szempontjából talán többet közölnek ugyanarról a korról...” (25. p.). Mindezen túl hiánypótló jelentőségű a városi réteg megjelenítése a térségben.

A kiállításvezető katalógus

Műfajilag még az állandó kiállítások is mulandók. Az időben való átmenthetőségüket a jó katalógus biztosítja, sőt még többet is. Szól arról, amiről a kiállítás nem tud vagy nem akar. Ezeket a feladatokat jól oldotta meg a szóban forgó kötet.

A szolnokiak mindeddig csak kiállításvezetőként aposztrofált kiadványa valójában kettős szerkezetű: részint tanulmányokat tartalmaz (72 oldal), másrészt a katalógus műfajában válogatást ad a kiállítás tárgyaiból. Ez utóbbi 67 fekete-fehér fotót és 61 rajzot közöl, pontos leírásokkal, meghatározásokkal, sokszor részletelemekkel, motívum-részletekkel. 7 színes kép mutatja be az enteriőröket, fejezetkezdő elhelyezésmódjukkal a tárgyfotók egységeibe rendeződnek. Az összeállítás arányos, precíz, érdekes, jól szakaszolt, információgazdag, elegáns. A Kontsek-hagyaték között tárgyfotóit ügyesen beleszerkesztették a szalon-ebédlő egységébe. Nagyon értékes része a kötetnek.

A kiállításvezető három tanulmánya a módszertani alapelv három nagy csomópontja köré szerveződik: a *korszak és lokális polgári társadalma*, a *polgári otthon s a nyilvános (közösségi) tér*. A tanulmányokat író kutatók új- és legújabb korról foglalkozó történészek, muzeológusok. Ez a szakmai irányultság egyértelműen preferálja a *történettudományos megközelítési módot* – az új megközelítési módokhoz való kötődést azonban nem azonos szinten, de mindhárom dolgozat kísérletet tesz az új módszerek alkalmazására. Vannak közös történeti antropológiai jegyei is metodikájuknak. Témáikon belül mindannyian a *tér-idő-társadalom alapkereteire* támaszkodva próbálják értelmezni a jelenségeket s a reprezentációs rendszereket. Érthető módon kiemelt szerepet szánnak az *időnek*, az adott időintervallumot a vizsgált „jelenként” értelmezve, s a forráselemzésből/forráskritikából kibontható magyarázatoknak – a társadalmi interakciókat a normákkal ütköztetve. Némiképp engednek az empirista, objektivisták elemzés elveinek. A szerzők nem teljesen azonos időkeretekkel dolgoznak – Szabó István a századfordulóig, Bagi Gábor az 1930-as évekig megy el. – A *mindennapok történéseinek* értelmezése áll munkájuk középpontjában, bár ehhez nem használják (ki) minden forráslehetőséget.

Ragaszkodásuk történész mivoltukhoz erősebb, mint muzeológustudatukhoz. Épp ezért a katalógusban szereplő tárgyak pontos behatárolásához – módszertanilag is he-

lyeselhetően – segítségül hívják a társtudományokat. A szakirodalmi jegyzékek jórészt tartalmazzák a frissebb kiadványokat, igaz, hogy inkább a közismertebbeket, s jól használják azokat.

Szabó István: Városi polgárok a századelőn

A legátfogóbb témájú és szemléletű Szabó István tanulmánya,⁵ s talán rá hárul a legnagyobb felelősség is: jellemezni a kisvárosi/mezővárosi lét, a polgári rétegek általános, ugyanakkor ennek a helyi viszonyok által meghatározott sajátos, egyedi változatát. A várossá válás folyamata jellegének érzékeltetésére *visszaemlékező helytörténeti leírásokat* használ 1921-ből „a legautentikusabb szolnoki polgár tollából” és 1931-ből. Ezt egy szóbeli visszaemlékezés-részlet egészíti ki.

A történeti „terepkutatás” a *városiasodó*, de a falusias jellegében még domináns Szolnok képét tárja elénk, a külsőségekben megnyilvánuló városképarculat s a hagyományos életmód disszonanciáját. Ebből a szempontból egy kicsit hiányolható a szövegek több nézőpontú értelmezése, például ami a házak társadalmi-lokális övezetek szerinti elrendeződését illeti. A jellemzett várost, amelynek létrejöttében a megyeközponttá válás, a magasabb rendű közigazgatási egységgé emelés okai játszották a főszerepet, mint a teljes magyar társadalom egy helyi, nem egyértelműen tipikus mezővárosi egységét mutatja be. Kitekintéssel szolgál a falu-város azon kontextusára, amelyben a falu „a” hagyományos, az „azelőtt” (Cohn 2000:27–31), az átalakuló, iparosodó, urbanizálódó város, Szolnok pedig „a” modern, de csak ebben az összefüggésben, mert egyébként jellemzően *provinciális*. Ezt az infrastruktúra nehézkesen alakuló korszerűsítése, az alacsony lakosságszám, a hagyományos mezővárosi keretek megmaradása jelzi, s csak a város szerkezeti topográfiája (belső városias mag stb.) és a társadalom összetétele módosul a polgárosodás szokásos jellemzőiként.

A *modernizálódás* közép-kelet-európai módja itt még további lokális, a mezővárosi kultúrára jellemző vonásokkal alakult. A dolgozat hangsúlyozottan emeli ki például az úthálózat hiányát („a sár” mint „kisvárosi specifikum”) s a kiépítésére irányuló erőfeszítések nehézségét. Ehhez publikált képviselőgyűlési jegyzőkönyvek adatait használja. A pallók helyett megjelenő kőjárdák váltási folyamatában az életmód (viselet) s a településjelleg egymásra hatására hívja fel a figyelmet egy korabeli adat értelmezésével: „...a kőjárdákon megfelelt már a kamásli is” (19. p.).

A szállodaépítés is életvitel-befolyásoló tényezőként jelentkezik. A kiépülő városmag meghatározó épületévé váló szálloda díszterme (bálterem) és úri kaszinója a város polgárságának közösségi terévé, elhatárolódásának helyszínévé lesz, mint több más mezővárosban, amivel a réteg közösségi életének általánosan megnyilvánuló beszűkülését bizonyítja.

Az urbanizációs-modernizációs folyamatokkal járó fajsúlyos korjellemező a *társadalmi rétegezethez való átalakulása*. Mindez jól érzékelhetővé válik a származás, foglalkozás, életvitel, neveltetés egymással összefüggő és változásaiban megragadható jellemzésben. Ehhez *hagyományos történeti forrásokat* használ: statisztikákat, földátruházási szerződést, hely- és gazdaságtörténeti adatokat, korabeli fényképeket, értelmező-leíró jelleggel.

A polgárosodás irányába való elmozdulás itt is az országosan jelentkező közös erővonalak mentén szerveződik. Ebben a folyamatban két fő kultúra rétegeződik egymásra, melyek vizsgálata által a befogadókészség és -képesség struktúraformáló szerepéről kapunk adatokat, vagyis hogy eredendően nyitott-e a társadalom. Az egyik réteg az „őslakos” *virilista gazdagparaszt* (itt ki lehetett volna emelni a jász etnikum szerepét), hagyományos paraszti gazdálkodó életformával, a másik a *betelepült réteg*, amely hagyomány nélküli vagy „hozott” hagyománnyal rendelkezik, és a *polgári kapitalista erényeket* képviseli. Szolnokon még egy lokálisan jellemző csoporttal kell számolnunk, a megyeközpont intézményeiben elhelyezkedő, szintén betelepített hivatalnok *nemesi földbirtokosok rétegével*. Foglalkozásukra nézve a polgárosuló csoportokat az iparosok, az ipari alkalmazottak, a kereskedők, a hivatalnokok s egyéb értelmiségi rétegek alkotják. Szolnokon az iparosok és kereskedők túlsúlyának s a parasztság alacsony számarányának az oka a kevés művelhető földterület. Erről a Tóth Zoltán által összefoglalóan kistermelői blokknak (Tóth 1989:28–55) nevezett képződményről írja a szerző a századforduló formációit elemezve, hogy az iparosok, kézművesek, földdel rendelkező mezővárosi „polgárok” rang szerint egy társadalmi kategóriába tartoztak, vagyoni különbségeik ellenére is.

Szabó István egész tanulmányán át következetesen elemzi a rétegek egymáshoz fűződő viszonyát, a rétegek közti átmenet jellegét, kölcsönhatását. A legkülönfélébb helyekről idetelepülő értelmiség vegyes származási helyének ellenére Szolnokon egységes réteget alkot, olyannyira, hogy foglalkozási réteg presztízse szerepénél fogva mértékadóvá válik – a város lakói eszményítését vagy épp irigylését kiváltva életmódjával, egyfajta sajátos rétegdominanciaként. Egy másik szövegrészlet alapján a társadalmi kapcsolatok egy újabb aspektusát emeli ki egyfelől azt, hogy a feltörekvő progresszív réteg a város akkori társadalmában az iparosság volt a visszahúzó erőt képviselő gazdagsággal szemben, erre mintegy reakcióként hogyan fogott presztízsmertő akciókba a paraszti réteg, amely számára a közvetlen forrást a társadalmi hierarchiában szintén felfelé törekvő iparosok jelentették az új minták merítéséhez. Ha például egy iparoslányon megjelent egy különleges, drága ruha, a parasztgazda is azonnal megvette azt a lányának.

Más társadalmi rétegcsoporthoz viszonylatában is megfigyelhető ugyanez az idomulás. A szerző fényképek segítségével hasonlítja össze ezeket. Ennek további vetülete a viselet homogenizálódása, amely a kapcsolatrendszerek és rétegek elszemélytelenedésének következménye. Az említett viszonylaton túl ez az árukínálat strukturális átalakulásával is összefüggött. Megjelent az új fogyasztói társadalom, az a réteg, amelynek már erős anyagi háttere és differenciált igény szintje volt a vásárlásokhoz. Arra az aspektusra is ki lehetett volna térni a dolgozatban, hogy a vagyont egyre látványosabban élik fel.

A szerző a jelen lévő új és régi *etnikumok* (német katona- és sóhivatalnok-réteg, zsidóság) *integrálódásának*, a többi rétegre épülésének, harmonikus beolvadásának is igen szellemes, szemléletes leírását adja.

A rétegelemzések összegzéseként leszögezi, hogy csak a külsőségek, a „felülről” készen kapott normák rendszere érvényesült, *igazi polgárság* azonban *nem alakult ki a századfordulóra Szolnokon*. Hozzá kell tennünk, klasszikus értelemben még a nagyvárosokban sem, a polgárosodás már említett felemás közép-európai megvalósulása következtében.

Bár a dolgozat kimerítette a keretek adta lehetőségeket, akad még néhány hiányérze-

tünk. A vallási viszonylatokra, a kis és nagy közösségek egymáshoz való viszonyára, a kulturális javak elosztására gondolunk. A rétegen belüli pontosabb differenciálódásnál érdemes lett volna megemlíteni, hogy a hivatalnokokon kívül kik alkotják az értelmiség csoportjait. Egy konkrét példa: a „nadrágos ember” paraszti gondolkodás alapján jellemzett fogalma eltűnik/módosul ebben a szerkezeti szituációban a viselkedés és viselet új normái alapján. A szakirodalomból hiányolom továbbá Hanák Péter és Tóth Zoltán munkáit.

Gulyás Katalin: Polgári lakás – polgári életmód a századfordulón

Gulyás Katalin tanulmánya segítségével közelebb kerülünk a kiállítás témaköréhez és a város közösségéhez, polgárainak intim világához. Bemutatja a szolnoki polgárság magánéletének jellegzetességeit a ház- és lakásszerkezetben, életmódjukat, életvitelüket és életstílusukat, azaz a lakás- és térhasználatot, a státus és presztízs viszonyát, a család-szerkezetet, az identitást, az értékrendek és normák kapcsolatrendszerét az életciklus és az év rendje alapján, különös tekintettel a tárgyi környezetre, mely az elemzett életformát „láthatóvá”, bemutathatóvá teszi.

Leírását az építészeti elemzéssel kezdi, s ennek kapcsán, a századfordulós hagyományos városképi jelleg kronológiai változási szisztémáival foglalkozva, az általános vidéki (jász-kunsági) sajátosságoktól eljut Szolnok urbanizálódási jellegzetességeihez. Ebből a körképből – mint láttuk – Szolnok városa kiemelkedni látszik megyeközpont szerepénél, ennek előnyeinel fogva. A szerző mindezeket a *történettudomány* bevetett eljárásaival jellemzi, így statisztikai adatokat használ a lakosságszám-növekedésről, lakó- és képviselő-testületi névjegyzékeket, építészeti alap- és szerkezetrajzot. Fotókkal és reklámokkal illusztrálja a tanulmányt. A kirajzolódó kép (infrastruktúra, építészeti stílusváltozatok: eklektika és szecesszió, településszerkezeti sajátosságok, polgári rétegszintek és elhelyezkedésük) itt már generalizált/összevont, hisz ezzel foglalkozott az előző dolgozat is.

A következő fejezetnél (*házbeosztás, berendezés*) a „tipikus mezővárosi polgári házat” – aprólékos, sajátosságokat felvonultató leírással szinte vizuálisan is érzékelteti. A középpolgári státusjellemzőket, lakáshasználati módokat az általánosításon túl a Szolnokról közvetlenül származó adatokkal hitelesíti. Mindehhez jól használja a szakirodalmat (történeti, építészeti- és művészettörténeti, iparművészeti, otthonkultúra-kutatás), arra keresve a választ, hogy *milyen értékrendet tart önmaga számára* fejlődési lehetőségei szempontjából általánosan *szükségesnek a középosztály*, amellyel valójában mintegy önmaga helyét, a társadalmi hierarchiában betöltött szerepét határozza meg.

A városi társadalom szerkezetén belüli elhelyezkedésüket az előzőekben láthattuk.⁶ A dolgozat sajnos nem tér ki ezeknek az értékrendeknek a folyamatos átrendeződésére. Utalhatott volna a szolnoki társadalmi szerkezetnek arra a már említett sajátosságára, hogy az itt magát jelentős számban képviseltető nemesi földbirtokos réteg (dzsentróid mentalitásjegyekkel) mennyire hatott a maga csoport sajátosságaival, eszményképeivel, és hogy mik voltak ezek a csoportnormák.

A tanulmány a továbbiakban magát a lakásberendezést, *lakáshasználati módokat* elemzi. Ír középosztálybeli lakásokra általában jellemző századvégi stílusokról, stílusvál-

tozatokról – utalással európai analógiákra –, a „milió” kialakításának irányelveiről, amelyek révén „jól felismerhető tipikus vonások jellemezték a polgári otthonok berendezését” (37. p.), s annak eredetére és szimbolikájára, hogy például a polgári tárgykultúra kialakításában milyen fontos szerepe volt a korábbi, illetve a magasabb társadalmi rétegekhez, történelmi tradíciókhoz való igazodásnak. A historizáló stílus, az akkori jelen bútoraival a múltat idézte, illetve annak felvállalására serkentett. Ez „a valóságban a »modern« is történelmi kategória” (Bausinger 1995:92), amelyben benne van a másság elhatároló térnyerése, s az „időben elhelyezkedés”, a létjogosultság kontinuitása, ráta-lálás „saját identitásuk adekvát eszközére és tapasztalati közegére” (Gyáni 1998:150), mindazokkal az ellentmondásokkal, amiket ezen belül a tárgyhasználat (fetiszizálás) és a tárgyéletpálya (felhalmozás) jelent. Az új polgári identitás/kánon azon sajátosságának kiemelése, mely a funkcionális és tárgyadaptációra való hajlamáról, a *tárgyhierarchia-vándorlásról* van szó, olyan sajátosságokról, mint például az arisztokráciától átvett formakincs (36. p.) és a polgári hálóelrendezések parasztiba „alászálló” honosítása (37. p.). A szobák funkcionálisan szigorúan elkülönített rendje (a „komplett szoba”) a dolgozatban már mint rögzült sajátosság jelenik meg, a rendszer kialakulásának történeti háttéréről, valamint a szobákhoz szervesen hozzátartozó stíluskorszak-megválasztásról a szerző sajnos nem ír, pedig hangsúlyozottan rétegspecifikumnak tekinthető.

Még utalni lehetne a kordivat, korstílus különböző megvalósulási formáira is, amelyek egyúttal jelzik a polgári rétegen belüli vagyoni szintkülönbségeket is (például az ebédlőbútorok székei alsóbb szinten nádfonással, felsőbb szinten bőrtámlákkal készültek, stb.). Szemléletesebbé és igazolhatóbbá tehetette volna a szerző a lakáskultúra-elemzést vagyoneleltárak (Gyáni 1998, valamint ugyanó és mások további munkái) közlésével.

Az is a társadalom többi rétegével való kapcsolatra utal, hogy a különböző – immár egy város szoros közösségében együtt élő – rétegek közt lehetővé válik a *javak hozzáférhetősége*, a térbeli expanzió: az átvétel, a kicserélődés a tárgykultúra meghatározó normájává lesz, azaz a *térbeli horizontok is elmozdulnak* (Bausinger 1995:51). A térbeliség ebben az esetben jelenthet valódi lokális teret is, amivel egy újabb rétegspecifikumra utalunk. Így a lakás tárgyait (főleg bútorokat, apróbb dísz tárgyakat, de lakástextilt is) ezen a társadalmi szinten igen gyakran nem helyi (vagy magyar) mestertől-üzletekből-kereskedőktől szereztek be, hanem *külföldről*, sokszor éppen országos és világkiállításokról, azok bemutatódarabjaiként. Erre gyűjtési adataink is szép számmal vannak már, de maga a kiállítás is erre hoz példát a Bécsből származó hálószo-ba-bútorral „egy szolnoki méretben nagypolgár” (Gulyás Katalin) hagyatékából.

Ebben a fejezetben is hiányolnunk kellett a helyi kereskedelmet, annak kínálatát, ve-vőkörét bemutató vázlatos leírást, kizárólag a divatcikkek esetében tesz erre kísérletet egy reklámlap erejéig.

Külön – szintén nem említett – specifikuma ennek a korabeli társadalmi rétegnek a *magánemberi autonómia*, a magánszféra megteremtésére irányuló erős igény, ami a lakás, az otthon elemzésénél nyerheti el igazi értelmét. Az identitás szimbolikus kifejezése ezen a szférán belül mutatható meg a legjobban a vágy és önkép, presztízs és asszimilációs törekvés ellentétpárjaival. *Bizonyítással, reprezentálással*, a státuscsoportjegyek *tárgyakban való megjelenítésével* fogalmazódik meg a polgár, a „civilizálódás bajnoka”.

Gulyás Katalin érintőlegesen utal a középosztály nemi elkülönülésére mint sajátos-

ságra is, ami abban nyeri el jelentőségét, hogy a férfi a „szociabilitás”-t, a nő az otthoniasságot jeleníti meg.

Nem esik viszont szó stílusokról, pedig ugyancsak hangsúlyozott rétegspecifikumnak tekinthető a *szobákhoz szervesen hozzátartozó stíluskorszak-megválasztás* is. Bár több helyen utal a szerző a szolnoki sajátosságokra, jellemzőkre, a szolnoki Művésztelep művészei képeinek megjelenítésére a lakásokban, a cimbalom helyi kor- és rétegsajátosságára, ezekből sokkal többel is lehetett volna helyhez és kiállításhoz kötni az általánosító adatokat.

A 20. század egyik jellemzője, hogy a korábban egymástól jól elkülönülő, a társadalom egyes rétegeit meghatározó, rendszerként működő kulturális formák, jelen esetben a *tradicionalizmus és a modernitás*, egymásba csúsznak. „...igen tradicionális értékrendek épülhetnek modern keretekre, s modern értékrendek születnek abból az indítástából, hogy valaki éppen hogy ki akar törni a hagyományos életszerkezetek fogságából” (Gerő é.n.:592). Gulyás Katalin ennek a bonyolult, szerteágazó rendszernek a bemutatathatósági-elemezhetőségi problémáit igyekezett felvillantani.

Különösen szépen körvonalazódik ez a következő fejezetegységben, amelyben a *mentalitásbeli elemek* összefoglalására törekszik. Mindezt a *mindennapok és az ünnepek* jellege, struktúrája, megnyilvánulási formái, a család *belső alá-fölé rendeltségi viszonyai* (hierarchia),⁷ az *értékrend* alakulása és tükröződése, *tárgy és ember kapcsolata* (minták és ideák, öltözködés, táplálkozás s ezek mentalitásjegyei, szórakozás és reprezentáció, a „tiszaszoba”-komplexus), valamint az *élet és a terének szervezése* (háztartásvezetés, napirend, a személyzet szerepe) bemutatásának kategóriái jelentik.

A tanulmány utolsó fejezete a kiállítás üveg, porcelán magángyűjteményének családi hátterét vázolja fel, a gyűjtemény létrejöttét mutatja be, az Iparművészeti Múzeum által meghatározott tárgyakat elemzi, rendszerezi ipar- és stílustörténeti szempontok alapján. A leírás nyelve ebben az esetben jellemző módon a művészettörténeti szaknyelv. A leegyszerűsítve polgárinak összefoglalható tárgyi anyag tárgyleíró terminológiája a mai napig a néprajzi és művészettörténeti szakleírások nyelvezetének, stílusának, kategóriáinak ötvözete, mert saját múzeumi szakterminológia erre az anyagcsoportra máig sincs.

Bagi Gábor: Az utcarészlet és a trafik

A harmadik tanulmány írójának, Bagi Gábornak döntően történeti módszerű és szemléletű munkája *témájában* már korántsem szokványos történeti.⁸ Öntudatlanul felvállalja a kutatás azon új irányzatát, „hogy olyan források felé fordult, amelyek világosan jelzik a társadalmi hovatartozást: a kávé, a dohány, az alkoholférfalakok elterjedése csak akkor bír jelentőséggel a történész számára, ha az új termékek társadalmi hatását és körutazását meg tudja határozni” (Burguière 2000:58). Ezek a preferenciák a fenti megközelítési mód alapján a társadalmi identitás legfontosabb hordozói közé tartoznak, s mint ilyenek, „a társadalmi szegregáció termékei is”, ezen fogyasztási szokások alakulásában „tehát egymást keresztezi a gazdaság-, társadalom- és kultúrtörténet. A történeti antropológia feladata, hogy beszámoljon ezekről a keresztezési pontokról.” (Burguière 2000:59.)

A szerző bevezetője szorosan kötődik a kiállításához. Rövid összefoglalóját adja a korabeli Szolnok városképi – elsősorban városközponti – jellegzetességeinek (mivel ez mutatja a tipikus városi jelleget), utal a város polgári társadalmának bonyolult rétegzettségére, a magán- és közösségi szféra eltérő megnyilvánulási formáira.

Dolgozata többi fejezete korrekt és konkrét elemzése egyaránt kitér a trafik mint önálló kereskedelmi egység általános típusára, ugyanakkor helyi jellemzőire is a dohányárúk csoportjainak, a traffikínálat legpregnansabb áruinak, a „dohánypiac” jogi, történeti, gazdaságtörténeti hátterének keretében, valamint a többi trafikárura, illetve magának a kiállítási bemutatásnak módszertani körülményeire. Utalhatott volna Bagi Gábor a traffiknak a magasabb társadalmi kategóriákkal (megye, ország) való összekötő jellegénél fogva az úgynevezett „nyilvánosságteremtő intézményekre” (Gyáni 1998:27) is, s arra a sajátosságra, hogy épp ez idő tájt (a szolnoki középületek főként a 19. század végén, a központ magánházai a század elején készültek el) *válík az utca maga is egyfajta enteriőrre* (Gyáni 1998).

A kisvárosi polgárság igyekezett ugyan kihangsúlyozni a rétegekülönbségeket bizonyos – egyébként egyre homogenizálódóbb – külsőségekkel, de ezek inkább a társadalmi viszonyokban, szituációkban megnyilvánuló eligazodást segítették, és maguk is az asszimiláció irányába hatottak. Ezért tűnik nehezen elfogadhatónak, hogy Bagi Gábor a szűkség szülte adottságot, nevezetesen azt a muzeológiai problémát, hogy nem volt megfelelő kiállítási ruhadarab „raktáron”, úgy próbálja „megideologizálni” a látogató számára, hogy a frakk volt az átlagos viselet a korabeli divatban. Igaz, hozzáteszi, hogy „a kor legtöbb keresztény világvárosában” (49. p.). No de egy kisvárosban? Kézenfekvőbb magyarázat lett volna az *új életstílusra és lelki beállítottságra* hivatkozni, azaz a színházból hazasétáló hivatalnok/értelmiségi típusára. Már csak azért is, mert korábban éppen Bagi Gábor beszél a nemzeti érzelem dominanciájáról.

Jól alkalmazza viszont a kutató a történeti forrásokat (statisztikák, címtárak, jogszabályok, rendeletek, engedélyek, ipari-kereskedelmi ár- és névjegyzékek), a *reklámanyagot*, a *társtudományokat* (nyelvészet, közgazdaságtan) s mindezek lexikális adatait. Ezzel rendkívül gazdag ismeretanyagot közöl erről a kevésbé ismert területről. Témacsoportjai a következők: dohányzási szokások elterjedése; dohánytermékek fajtái, forgalmazása – területi, mennyiségi mutatókkal – általánosan, valamint a Monarchián belül, továbbá megyei és városi szinten; a dohánytermesztés és -feldolgozás formái, módjai; a dohánytermékek jellemzői, kiszerezése, ára; a különböző egyéb trafikárúk csoportjai (bélyeg, sorsjáték, újság, könyv, papíráru, élvezeti cikkek).

Dolgozata jól példázza, hogy a *hagyományos történeti módszerekkel feltárható adatok korlátok közé szorítják a kutatót az értelmezésben*, a téma komplex vizsgálatában, a kategóriák és rendszerek jellegének megállapításában. *Nem nélkülözhető a „hétköznapi történelem” kutatásánál az életmódkutatás módszere*. Csak néhány konkrét példa a tanulmány kapcsán: a dohánytermékek adatai egyetlen évből (1897) származnak, s pont ez az időszak nem jelenik meg tárgyokban a kiállításon! Kizárólag ezen adat alapján változási folyamataikat – termékváltás, strukturális átrendeződés stb. – sem lehet felvázolni. Nem tartalmazzák például az idézett statisztikák a trafikosok vallási, társadalmi, szociális, nemi, stb. rétegzettségét, a helyi társadalomba való betagozódásukról, ezek változásáról nem is beszélve, így a rendelkezésre álló adatok alapján mindezek nem elemezhetők. Nem kapunk információt a fogyasztás jellegéről, a fogyasztók igényeiről sem, holott

éppen a trafik az egyik közízlést leginkább befolyásoló hatású kereskedelmi egység. A város társadalomképét torzítja a „három templom városa” sztereotípiára leszűkítés, holott *Szolnok* döntően *katolikus város* volt. Nem tudjuk, hogy az információáramlásban, sőt a városi társadalom kulturális érdeklődésének homogenizálódásában olyan nagy szerepet játszó újságok közül kik vették melyiket, ezek milyen szociális elhatárolódásról adnak képet – és még sorolhatnánk.

Mindezzel csak a lehetőségek széles skálájára próbáltuk meg felhívni a figyelmet, amelyekből néhány „belefért” volna még a kiállításvezető műfaji keretébe.

A szolnoki kiállításvezető-katalógus és a kiállítás összevetéséből az a következtetés vonható le, hogy az elméleti elemzés, a tudományos témafeldolgozás módszertana kiforrottabb, mint a kiállítás-készítés, a múzeumi kutatások eredményei és terminológiája, a tárgynyilvántartási szaknyelv és rendezési elv. Ugyanakkor reménykednünk kell abban, hogy a muzeológiai tevékenység fontosságát, a tudományos életben betöltött szerepét egyre jobban elismerik. Majd ez meghozza a változásokat ezen a téren is. A fentiek alapján a katalógus és a kiállítás színvonalbeli összehasonlításánál a katalógus „keül ki győztesen”.

Összegzés

A tudományos kutatás területén is megfigyelhető, hogy iskolák, irányzatok, gondolkodásmódok, rögzült rendszerek milyen erősen fogva tarthatnak egy-egy nemzedéket. Az újjító szándék és igény, az érdemi viták, az irányok és módok felvázolása, ha létre is jönnek, még nem elegendőek ahhoz, hogy az elméletben elindított változások a gyakorlatban is megvalósulhassanak. Különösen olyan jellegű váltások esetében, ahol tudományterületek együttműködésére van szükség, mint a történészek, antropológusok, néprajzkutatók, múzeumi szakemberek közös munkáját igénylő komplex kutatásoknál, a kultúrafogalom korszakunkat jellemző globális átértékelődésénél. Ezen belül a tudományágak közt létrejövő erőviszonyok vonatkozásában Geertz igen szellemes nyúl-elefánt példázatára kell gondolnunk (Geertz 2000:120–121), aki a megoldást az egymás tevékenysége iránti kölcsönös érdeklődésben látja, nevezetesen, hogy a történészek hogyan adnak értelmet a múltnak a jelenben, illetve az antropológusok miként képesek közel hozni hozzánk a kulturális másság problémáját. A megközelítéseknek egymást *kiegészítő és segítő* módszerekké kellene válniuk. A tudományos kutatás és a múzeumi területek szakemberei azonban még mindig két térfelel állnak, láttuk, nem is azonos „súlycsoportban”, ami az egymással szembe helyezkedést, az *ellenféljelleg*et hordozza magában.

A legújabb korról foglalkozó történeti muzeológia városi társadalom-kutatásai részint maguk is határmezsgyén mozognak a történet-, társadalom- és néprajztudomány között, interdiszciplináris jellegükkel tovább nehezítve létjogosultságuk elismertetését. Felmerülnek az elméleti és gyakorlati alapkérdések is, melyeket a dolgozat csak óvatosan mert feszegetni. Két dolgról van szó, az egyik a legújabb kori történeti kutatás, a történettudomány nem túlságosan régen nyert újabb területe. Ebből a szempontból a tradicionális történészgondolkodás által túlzottan jelenkorinak ítélt, így valójában a szociológia tudományterületére „száműzött” korszak problémáiról van szó. Ennek a „mindennapi történelem” kategóriájával meghatározott műfaji kérdését megoldani látszik a

társadalomtudományos megközelítés, s a Társadalomtörténeti Tanszék és kutatási terület létrejötte. Kérdés, hogy mennyire tud ez a történettudományos kutatások rendszerébe integrálódni, és mennyire marad esetleg marginális. A másik dolog a történeti muzeológia mint szakterület problematikája. A hagyományosnak tekinthető muzeológiai ágazatokon belül (mint például a régészet, a művészeti, néprajzi ágak) a történeti muzeológia sajátos területet jelent, de a legújabb kori történeti muzeológia mint előzmények nélküli, teljesen új terület még ezen belül is most kell hogy megtalálja helyét.

A történelmi rálátás hiányát véleményünk szerint pontosan az életmódrendszerek megismerése által hidalhatjuk át, gyakran éppen muzeológiai módszerekkel, amelyeket különösen a 20. századi történeti folyamatok értelmezésénél nélkülözhetetleneknek tartunk. Ebből következően maguknak a tárgyaknak, így a tárgyakkal dolgozó, azokat értelmező múzeumoknak a szerepe is más jelentőséget kap. Igényesen eddig sem, de most már különösen nem lehet *csak egy kiállítást* készíteni, hanem mindig *a kiállítást* kell elkészíteni, tudományos igényességgel, a legtökéletesebbre törekedve, úgy hogy azt egy „idegen” is értelmezni tudja mint egy, a sajátjától eltérő kultúra megnyilvánulási formáját. A speciálisan értelmezhető történeti forrás, a tárgy szerepe itt nő meg igazán, hogy ne csak a történész kutatók, de még a nagyközönség se aposztrofálhassa a múzeumi tárgyat jelentés nélküli holt darabnak, hanem örök értékű és érvényű sorshordozó tárgynak, mint ahogy a múzeum maga is sajátos szimbólumrendszerrel rendelkező, élő szervezet.

Egészen új fejlemény, hogy 2000 novemberében megalakult a Magyar Múzeumi Történész Társulat (MAMUTT) kifejezetten azzal a céllal, hogy az országban szétszórta tevékenykedő történész muzeológusokat összefogja, munkájukat koordinálja. Különösen alkalmas lehet ez a szervezet arra, hogy a fővárosi és vidéki múzeumokban dolgozó kollégák számára kölcsönösen megismertesse kiállításait, publikációikat, hogy szakmai konzultációkkal, konferenciákkal, kötetekkel segítse módszertani, elméleti munkájukat a különböző kutatott korszakok létjogosultságának elismertetését és kiállításai készítését. Éppen az ilyenfajta szakmai együttgondolkodás, az e témában dolgozó többi muzeológussal való konzultálás segíthette volna a szolnoki történész muzeológusokat is kiállítások tökéletesebbé tételében, problémáik, kétségeik tisztázásában a közösen meghatározott és felvállalható módszertani elvek alapján, körvonalazva a vidéki, a fővárosi és országos múzeumok feladatkörét is.

JEGYZETEK

1. 1964–1977 közt alig akadt olyan jelentősebb történeti, helytörténeti múzeum, ahol életmód-jellegű kiállítás készítésére kísérletet ne tettek volna. A Budapesti Történeti Múzeum pl. 1974-ben egész életmód-történeti sorozatot készített a 18–20. század időszakáról (Így élnek a budapestiek a 18. századtól napjainkig). A későbbiekben megszülettek – a nagy állandó kiállításokon kívül – a kisebb egységeket, rövidebb időszakokat bemutató kiállítások: egy korszakot több társadalmi réteggel (Utunk, életünk. Életmódbeli változások Magyarországon 1944-től napjainkig – Néprajzi Múzeum, 1985), több korszakot egy társadalmi réteggel – itt kiegészítőként tárgytipus-sorozatok is voltak – (A nagyvárosi háziasszony birodalma – Legújabb Kori Történeti Múzeum,

- 1993), egyetlen társadalmi rétegcsoporthoz, a XX. századi nő (Női sorsok a 20. században – Magyar Nemzeti Múzeum, 1998.), döntően enteriőrök formájában, hogy csak néhány megvalósult kiállítást említsünk.
2. Ezekről a darabokról külön nem szólunk, nagyon precízen feldolgozottak az Iparművészeti Múzeum jóvoltából; a leírásokat a kiállításvezető is közli. – Nem tudjuk elhallgatni, hogy pont ezekenél a leírásoknál derül ki egyértelműen: a múzeumi tárgyleírások esetében a fogalomkészlet még mindig szakágakra jellemző, a közös, egységes tárgynyilvántartási frazeológia még mindig nincs megalkotva. Így nehéz lesz a múzeumok anyagát számítógépre vinni (holott erre minisztériumi rendelet kötelezi a továbbiakban az intézményeket), s központilag értelmezni.
 3. Egy külföldi példa a megvalósítás további módjaira: az Österreichisches Gesellschafts- und Wirtschaftsmuseum (Wien) Von der Großmutter zum Enkel – 100 Jahre Leben und Wohnen in Wien (1997) címmel készített életmód-kiállítása egy valódi "korabeli" lakást használ fel az 1900 körüli polgárlakás-bemutató keretében, ahol az előteret kiállítási egységként (a bevándorlók nagy számának érzékeltetésére egy betelepült személyi iratanyagával berendezve), az előszobát (ami cselédszoba is egyben), a fürdőszobát, a polgári lakószobát pedig eredeti funkciójában mutatja be. Az első kettőbe be lehet kukucskálni, a szobába pedig bemehet a látogató (illetve azon keresztül kell átmenni a többi kiállítótérbe). A hitelesség, korhűség tökéletes auráját hozták ezzel létre. Kiállításuk ezután a nyílt tér (1930-as évek) megjelenítésével folytatódik, ahol az értelmezés több szintjét tudják érzékeltetni: az akkori közösségi terek sokfunkciós felhasználását a maga történeti aktualitásában. Bevásárló-, szolgáltató- és szórakozóhelyeket mutat be, ahol a vendéglő hátsó szobája gazdagok politikai csoportjainak konspirációs tere is, vagy például cipész-műhely, ahol a konyhát alakítják át műhellyé, s lakás is egyben. A kiállítást egyéb szolgáltatások is kiegészítik: Megabyte-sarok, internet-terem, gyűjtemények galériája, kávézó. Egy Arbeitsheftet is kiadtak hozzá fiatalok számára a kiállítás feldolgozásának segítésére.
 4. "... a városi környezet összetettsége... révén jóval kevésbé engedi meg kutatóinak, hogy bizonyos kérdések felvetését kikerüljék éppen terepválasztásuk révén, illetve hogy bizonyos feltételezéseket evidenciaként kezeljenek." – hívja fel az általános veszélyre a figyelmet Wilhelm Gábor (1998:21).
 5. Szabó István a szolnoki múzeum 1985-ben készített életmód-történeti kiállítása kapcsán már írt a hagyatékfeldolgozás (Tóth-anyag) újszerű módszertani elveiről, az életmódkutatás újkor-történeti muzeológiában betöltött jelentőségéről, a Történeti Múzeumi Közleményekben (Szabó 1985–1986:35–43).
 6. Az osztályhelyzet (ahová az egyén tartozik) és a státuscsoport (amit kifejezni akar vele) közti eltéréseket és az ebből adódó réteg-átcsoportosulásokat Max Weber és Bourdieu nyomán, valamint Hanák Péter "kettőspiramis-elmélete" alapján részletesen elemzi Hofer Tamás (1983:58–60). Ezek alapján az identitás szimbolikus kifejezése külsőségekben is megnyilvánul, ezt tekintetük az értékek szimbolizálásának.
 7. „A család nem organikus egység többé, hanem olyan elszigetelt egyedek együttese, melyben kinek-kinek sajátos szerepe van. A családon belüli interakció... kizárólag az ilyen alkalmakra fenntartott területeken... valósulhatott meg. Ezen helyiségekben a családtagok közötti érintkezés gyakorta rituális formát öltött..., melyeket mindinkább a viselkedés kidolgozott kódjai... kezdték meghatározni... a család... olyan közösség, amely serkenti tagjainak egyénivé válását.” (Clark 1976:52; idézi Gyáni 1998.) Az említett rítusokra igen sok példát találhatunk a magyar szépirodalmi leírásokban is.
 8. „A történeti antropológiának nincs saját, világosan körülírható kutatási terepe. Olyan megközelítés ez, amely a vizsgált fejlődést mindig együtt szemléli a társadalom visszajelzéseivel és a belőlük fakadó vagy általuk módosított magatartásformákkal.” (Burguière 2000:55.)

IRODALOM

BÁCSKAI VERA

1999 A beilleszkedés nehézségei. Egy iparos család életének viszontagságai Pesten a XIX. század elején. *In* A pesti polgár. Tanulmányok Vörös Károly emlékére. Gyáni Gábor – Pajkossy Gábor, szerk. 33–43. Budapest: Csokonai.

BAUSINGER, HERMANN

1995 Népi kultúra a technika korszakában. Budapest: Osiris–Századvég.

BENDA GYULA

1994 A tárgyak termelése és fogyasztása a jobbágyfelszabadítást megelőző évszázadban. *Néprajzi Értesítő* 76:85–96.

GEREVICH LÁSZLÓ, FŐSZERK.

1998 Budapest története. Budapest: Akadémiai Kiadó.

BURGLIÈRE, ANDRÉ

2000 Történelem és antropológia. *In* Történeti antropológia. Módszertani írások és esettanulmányok. Sebők Marcell, szerk. 49–72. Budapest: Replika Kör.

COHN, BERNARD S.

2000 Történelem és antropológia: hogy áll a meccs? *In* Történeti antropológia. Módszertani írások és esettanulmányok. Sebők Marcell, szerk. 23–48. Budapest: Replika Kör.

DIAS, NÉLIA

1994 Looking at Objects: Memory, Knowledge in Nineteenth Century Ethnographic Display. *In* Travellers Tales. Narratives of Home and Displacement. George Robertson et al., eds. 164–176. London – New York: Routledge.

ERNYEY GYULA

1997 Párbeszéd a múlttal a jövőről. *In* Tárgyak nagyszüleink asztaláról. Kiállítási katalógus. Budapest: BTM Kiscelli Múzeum.

FEJŐS ZOLTÁN

2000a Útmutató néprajzi gyűjtemények értelmezéséhez. *In* A Néprajzi Múzeum gyűjteményei. Fejős Zoltán, főszerk. 9–49. Budapest: Néprajzi Múzeum.

2000b A néprajzi gyűjtemények tudományos perspektívái. *Tabula* 3(1):77–88.

GEERTZ, CLIFFORD

2000 Történelem és antropológia. *In* Történeti antropológia. Módszertani írások és esettanulmányok. Sebők Marcell, szerk. 109–122. Budapest: Replika Kör.

GERŐ ANDRÁS

é. n. Modernitás és tradicionalizmus. *In* Művelődéstörténet II. B. Gelencsér Katalin, szerk. 578–591. Budapest: Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth.

GYÁNI GÁBOR

- 1998 *Az utca és a szalon. A társadalmi térhasználat Budapesten (1870–1940)*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
2000 *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest: Napvilág.

GYÁNI GÁBOR – KÖVÉR GYÖRGY

- 1998 *Magyarország története a reformkortól a második világháborúig*. Budapest: Osiris.

HOFER TAMÁS

- 1981 *Gondolatok a néprajzi kiállítások enteriőrjeiről*. *Történelmi Múzeumi Közlemények* 1:35–47.
1983 *A „tárgyak elméletéhez”*. *Felszerelések és tárgye gyűttesek néprajzi elemzése*. *Népi Kultúra – Népi Társadalom* 13:39–64.

NIEDERMÜLLER PÉTER

- 1998 *Új törekvések a néprajzban*. *In Közelítések*. Mohay Tamás, szerk. 353–369. Debrecen: Ethnika Alapítvány (KLTE Néprajz Tanszéke).

SZABÓ ISTVÁN

- 1985 *A városi életmódkutatás problémái a történelmi múzeumokban*. *Történelmi Múzeumi Közlemények* 86:35–43.

P. SZOJKA EMESE

- 1994 *A falusi ház és berendezésének alakulása Bácskában*. *Néprajzi Értesítő* 76:157–176.

TÓTH ZOLTÁN

- 1989 *Szekszárd társadalma a századfordulón*. *Történelmi rétegződés és társadalmi átrétegződés a polgári átalakulásban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

WILHELM GÁBOR

- 1998 *Modernizáció és néprajz: „tartós kapcsolatok”*. *In Hagyomány és modernizáció*. Szűcs Alexandra, szerk. 21–33. Budapest: Néprajzi Múzeum.

VERA PETERDI

Reflections on a historical exhibition

The successful and complete reconstruction of the main building of the Damjanics János Museum in Szolnok gave a good reason for opening there a new permanent exhibition. In December 1999 a book was published by the museum that contained three essays about the life of the urban citizens at the beginning of the 20th century. The material showed in the exhibition as well as the collection of essays tried to address the local peculiarities of that period. This article aims to analyse both the exhibition and the essays.